Vászolyi Erik emlékezete

(1933–2013)

Nem kifejezetten idegen nyelvek tanáraként emlékezünk reá, noha legalább fél tucat nyelvnek volt mestere. Finnugor nyelvészként természetesen kitűnően tudott finnül, kedvenc rokon nyelvén, komiul, s hozzá még udmurtul és nyenyecül, valamint mariul, s a mindezeket a nyelveket elérhetővé tevő oroszul is. A borzalmas-kalandos 20. századi történelem szeszélyéből Ausztráliába sodródott, ott menedékre lelt, és új nevet (Vasse) kapott. A vándor mindennapi és munkanyelve lett az angol, amely által újabb egzotikus világ, az ausztráliai bennszülöttek, az őslakosok gazdag nyelvi (és néprajzi) világa vált számára – s munkássága által számunkra is – elérhetővé (Vászolyi 2003). Az angol nyelv tanáraként töltött éveket Kínában, ahol a kínai mellett megismerkedett az ujgurral, s általa más törökségi nyelvekkel is. Elutazott Indiába is, hogy tiszteletét tegye a titkos példakép, Kőrösi Csoma Sándor dardzsilingi sírjánál.

A 20. század folyamán az idegen nyelveknek ilyen széles skálája csak a legbátrabbak számára tárulhatott föl, s nagy árat kellett fizetni érte. Az 1968-ban Nyugatra „disszidált" Vászolyi Erik például sikeres finnugor nyelvész és folklorista kutatói pályáját adta föl – emberi számítás szerint – örökre, s lett magyarként „idegen" a nagyvilágban. Még mielőtt finnugor kutatásra adta volna fejét, diplomája megszerzése után, az 1960-as években magyartanárként kereste kenyerét, s lett fél évszázad után is emlékezetre érdemes nevelője a Váci úti Bolyai Gimnázium később híressé vált diákjainak, akik vagy a hatalmi önkény ostobasága ellen védelmet nyújtó patrónusként emlékeznek rá, mint például a prózaíró Hajnóczy Péter, vagy a „kültelki szójárás" gazdag nyelvi forrásaként, mint a drámaíró Spiró György, vagy pályára indító bölcs tanácsadóként, mint Horvát János, az ő tanácsára spanyol nyelvre szakosodott televíziós riporter, később kubai nagykövet. Vászolyi született pedagógus volt.

Vászolyi Erik nyelvi gazdagságban tobzódó életének tanulsága lehet az a paradoxon, hogy nincsenek idegen nyelvek, mert minden nyelv „idegen". Másképpen: egy nyelv értékei, különlegessége csak egy másik nyelv vagy más nyelvek fényében mutatkozik meg. Még tágabb kontextusban pedig egy nyelv, pontosabban a Nyelv elsősorban nem a nyelvkönyvek, nyelvtanok lapjain él, hanem az élet szélesebb terein, a társadalomban és a gazdaságban, természetesen a kultúrában (folklórban, irodalomban), s ekképp a tudományban is, amint azt éppen Vászolyi pompás esszéstílusában élvezhetjük magyarul, angolul és oroszul egyaránt. Ez utóbbi jellemzéséül: a Vászolyi Erik terepnyelvészeti munkásságából kinövő, az őslakosok életkörülményeit javító krokodilfarmok megszervezése, ahol a korábban nomádként élő, az ausztrál társadalom peremén segélyekből tengődő népcsoportok az integrálódás útjára léphettek, miáltal nyelvük és kultúrájuk is megmenthetővé vált.

És van még egy tanulság: a glóbusz, a tér nyelvi sokszínűségének hátterében fölrajzolódik valamiféle időbeli egyöntetűség, a történeti-összehasonlító nyelvészet fölvázolta genetikus kép. E két dimenzió, a nyelv gyakorlati és elméleti aspektusa együtt alkotja azt az emberi léptékűnél nagyobb alkotmányt, a nyelvi világot, amelyben kultúrák születnek és halnak el, s amelynek nekünk jutó szeletében mi is mozgunk, és éljük életünket. Vászolyi finnugor nyelvészként a történetiség felől indult el, s jutott el a térbeliség gazdag sokféleségébe, bizonyos értelemben ellenkező utat járván így be, mint a 19. század nagy utazói és összehasonlító-történeti nyelvészei és folkloristái, Karl Wilhelm von Humboldt, Rasmus Rask, Alexander Castrén, Reguly Antal vagy – a célba sohasem érő, mégis, melléktermékként, nagyszerű alkotást létrehozó tibetista – Kőrösi Csoma Sándor. Az ő teljesítményükhöz mérve értékelhetjük igazán Vászolyi Erik pályáját, amelynek jelentőségét a glóbusz nyelvi sokszínűségének megőrzésében mi sem jellemezhetnénk jobban, mint az ő szavai: „Valójában csak íródeák voltam, őrzője a komi kultúra és nyelv valóságos szerzői tulajdonainak, akinek az jutott feladatul, hogy megtartsa és közzétegye e könyv oldalain ezeknek a fiatal meg öreg férfiaknak és asszonyoknak reá hagyományozott történeteit, dalait, élettapasztalatait és bölcsességét a jelen és a jövő olvasójának épülésére. Kiváltságnak érzem, hogy kiérdemeltem bizalmukat és barátságukat, amelyet annyi éven át oly nagyra becsültem, és életem végéig becsben fogok tartani. […] Életre szóló küldetésem az volt, hogy megtartsam és továbbadjam kortársaimnak és az utókornak a komi nyelvnek és kultúrának ezeket az emlékeit. E könyv megjelenésével küldetésemet teljesítettem" (Vászolyi-Vasse 1999: Előszó).

Folyóiratunk következő számaiban a nyelvtanár Vászolyi Erik egy befejezetlenül maradt írását adjuk közre. Az angol nyelvvel való évtizedes együttélés alapján (35 éves korától angol nyelvterületen élt) „100 érdekes angol szót" készült bemutatni. Mint az egyes alcímek jelzik (például a legelső: *Act, action és egyebek*), tulajdonképpen szócsaládokat, szóbokrokat elemez, vagyis messze többet, mint száz szót és kifejezést. Ezek megértésében és magyarra fordításában akart segíteni a magyar olvasóknak. Betegsége megakadályozta, hogy az egésszel elkészüljön: csak 21 szócikket tudott megírni (az utolsó címe: *Shoes, boots and thongs*), tehát kereken az egyötödét a tervezettnek, és ezt juttatta el magyarországi barátainak. Úgy gondoltuk, a szerző emlékének tartozunk azzal, hogy nyilvánosságra hozzuk az írást jelen torzó formájában is, amire a *Modern Nyelvoktatás* főszerkesztője nagy örömünkre vállalkozott.

Az egyes szavak jelentésudvarát, az árnyalatokat, a szinonimakapcsolatokat, a szómezőket és az idiomatikus kifejezéseket bőséggel bemutatva a szerző általában is

bevezeti olvasóit a jelentés bonyolult világába, különösen pedig az egybevető jelentéstan igencsak bonyolult kérdéseibe. Azt a hagyományt folytatja, mind szakmai alapokon, mind pedagógiai elveiben, amelynek német–magyar viszonylatban máig hatóan klaszszikus példája Juhász János (1925–1989) munkássága.

Ahogy az az ausztráliai bennszülött nyelvekről szóló könyvénél is történt, jegyzetekkel egészítettük ki a szerző szövegét. Ezekben nem vitatkozunk vele, nem is annyira szakmailag egészítjük ki, hanem elsősorban a magyar olvasók számára elérhető szakirodalomra hívjuk fel a figyelmet; esetenként hivatkozunk arra a szélesebb nyelvészeti összefüggésre, amely az elsődlegesen gyakorlatias jellegű szövegben érintett kérdések, problémák mélyebb megértését szolgálhatja (itt aztán persze lehetnek ellentétes felfogások is). Természetesen semmiféleképpen sem akarunk mintegy a szerző elé tolakodni, csupán az ő szándékait segítően szolgálni.

Nyilván nincsen szükség arra, hogy tovább dicsérjük a szerzőt, de talán arra elég is volt ez a rövid beharangozás, hogy az Olvasókat (akár angol, akár más nyelv szakos kollégák vagy csak az angol nyelv iránt érdeklődők) tájékoztassuk erről a közleményről. Mégis végül hadd fejezzük ki elismerésünket azért – és ezzel hadd ajánljuk még külön is az Olvasók figyelmébe az írást –, hogy az élete nagyobbik felét hazáján kívül eltölteni kényszerült szerző milyen tökéletes és választékos magyarsággal, mekkora empátiával és milyen nagyszerű humorral fordul olvasóihoz. Ha még élne, és ezt a bókot hallaná, igencsak kikapnánk tőle, hiszen szerinte ez a legkevesebb – akár nyelvész valaki, akár nem.

IRODALOM

Vászolyi Erik (2003): *Ausztrália bennszülött nyelvei*. Budapest: L'Harmattan Kiadó.

Vászolyi-Vasse, E. (1999): *Syrjaenica. Narratives, folklore and folk poetry from eight dialects of the Komi language*. Vol. I.: Upper Izhma – Lower Ob – Kanin Peninsula – Upper Jusva – Middle Inva – Udora. Specimina Sibirica. Tomus XV. Savariae: Berzsenyi Dániel Főiskola.

VÁSZOLYI ERIK BIBLIOGRÁFIÁJA

I. Finnugrisztikai munkák

Vászolyi Erik szorosan vett finnugrisztikai írásai nem tartoznak közvetlenül e folyóirat profiljába, viszont érdeklődésére – és főleg munkabírására – jellemző, milyen sok és gyakran milyen terjedelmes tanulmányt írt. Ezért szeretnénk az érdeklődőket legalább röviden tájékoztatni a Magyarországról való távozása előtt megjelent munkákról is olyan módon, hogy az írások címe nélkül csak a megjelenés helyét és idejét közöljük:

Acta Linguistica Hungarica 57, 321–343 (1967)

MTA I. Osztály Közleményei 23, 253–256 (1966)

Nyelvtudományi Közlemények 59, 120–130 (1957); 62, 341–351, 368–373 (1960); 63, 388–402 (1961); 64, 353–365 (1962); 66, 17–34 (1964); 67, 7–31 (1965); 68, 75–77, 165–166 (1966); 69, 3–57, 283–310, 435–439 (1967); 70, 47–85, 373–382 (1968)

Vászolyi Erik (válogatta, fordította, az utószót és a jegyzeteket írta, 1964): *A pórul járt víziszellem. Zürjén népmesék*. Népek Meséi. Budapest: Európa Könyvkiadó.

Vászolyi Erik (1967): Zürjén nyelvrokonaink földjén. *Élet és Tudomány* XXII, 13, 579–583.

Vászolyi Erik (1967): Északi zürjén epikus énekek I. *Ethnographia* 78, 438–451.
Vászolyi Erik (1968): Északi zürjén epikus énekek II. *Ethnographia* 79, 76–91, 418–420.
Vászolyi Erik (1979): Komi irodalmi formák. *Világirodalmi lexikon VI.* (Kamc–Klane). Budapest: Akadémiai Kiadó, 467.
Vászolyi Erik (1979): Komi irodalom. *Világirodalmi lexikon VI.* (Kamc–Klane). Budapest: Akadémiai Kiadó, 467–468.
Vászolyi Erik – Lázár Katalin (2008): *„Sudár fenyő nőtt az erdőn". Énekek Komiföldről*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
Vászolyi-Vasse, E. (1999/2001/2003): *Syrjaenica. Narratives, folklore and folk poetry from eight dialects of the Komi language.* Vol. I. (1999): Upper Izhma – Lower Ob – Kanin Peninsula – Upper Jusva – Middle Inva – Udora. Specimina Sibirica. Tomus XV.; Vol. II. (2001): Kolva and Usa. Specimina Sibirica. Tomus XVII.; Vol. III. (2003): Upper Vychegda. Specimina Sibirica. Tomus XIX. Savariae: Berzsenyi Dániel Főiskola.
Vászolyi-Vasse, E. – Lázár, K. (2010): *Songs from Komiland*. Solymár: Reguly Társaság.

II. Ausztrál bennszülött nyelvekről szóló munkák

Vasse, Eric G. (2000): Nehéz választás. *Heti Világgazdaság* XXII. 23. [június 17.], 44.
Vászolyi Erik (1999): Ausztráliai nyelvek. In: Fodor István (főszerk.): *A világ nyelvei*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 107–114; szócikkek: aranda (93–94), bardi (152–154), dijari (297–298), gyirbal (485–486), karatyari (671–672), katutyara (687–688), kriol (788–791), kukatya (792), mangala (930–931), ngányatyara (1037), nunggubuju (1051–1052), nyagumata (1055–1057), nyugati sivatagi nyelv (1061–1063), pama-nyungar nyelvcsalád (1163–1164), pintupi (1195–1196), pityantyatyara (1196–1198), valmatyari (1514–1515), walpiri (1515–1516), wangkatya (1517–1519), wunambal (1545–1547).
Vászolyi Erik (2003): *Ausztrália bennszülött nyelvei*. Budapest: L'Harmattan Kiadó.
Vászolyi Erik – Daniss Győző (2003): Ragoznak, de nem rokonok. (Interjú.) *Népszabadság* 2003. június 21. Hétvége, 3.
Vaszolyi, Eric G. (1976): *Aboriginal Australians speak. An introduction to Australian Aboriginal linguistics*. Perth: Aboriginal Teacher Educational Program.

III. Személyes művek

Murányi Gábor (2013): A világot jelentő lócák. A finnugrista afférja az íróval és a vörös zászlóval. *Heti Világgazdaság* XXXV. 20. [május 18.], 43–44.
Szerdahelyi Zoltán (2009): A letépett vörös zászló. Hajnóczy Péter író és Vászolyi Erik nyelvész bírósági ügye, e ballépés negatív következményei és előrevivő folyományai. *Beszélő* 14, 1, 48–72. (Ebben interjú Vászolyi Erikkel 67–71.) http://beszelo.c3.hu/cikkek/a-letepett-voros-zaszlo (Letöltve: 2013. 09. 26.)
Vászolyi Erik (1996): Nunc est bibendum. In: Bereczki András – Klima László (szerk.): *Ünnepi könyv Domokos Péter tiszteletére. Urálisztikai Tanulmányok 7.* Budapest: ELTE Finnugor Tanszék, 254–259.
Vászolyi Erik – Szerdahelyi Zoltán (2009): Az, hogy nyelvészkedünk, az egy magánügy. (Interjú.) *Forrás* 41, 2, 104–109.

IV. Vászolyi Erikről

Simoncsics Péter (2003): Erik Vászolyi's 70 years or What can a Finno-Ugrist do for the Australian Aboriginees? *Linguistica Uralica* 39/4, 280–281.
Simoncsics Péter (2012): Vászolyi Erik 77 éve, avagy Mit tehet egy finnugrista az ausztrál bennszülöttekért? *Forrás* 5, 84–91.
Simoncsics Péter (2013): Vászolyi Erik (1933. március 24. – 2013. április 7.). *Finnugor Világ* 18, 2 (június), 10–14. [Ugyanez újra és Csúcs Sándor nekrológja sajtó alatt a *Nyelvtudományi Közlemények* következő számában.]

Simoncsics Péter – Terts István